

“HE HAD HIS PENIS INSIDE HER”

Representations of acting bodies in sex crime judgments

SOFIA ORRBÉN

Keywords

Positioning, discursive strategies, representation, sex crime, judgments, touch, emotion

Summary

Sex crime judgments have repeatedly been criticized for reproducing detailed descriptions of women’s bodies and sexualized violence as elaborate details are thought to increase the risk of secondary victimization. To gain a better understanding of the function of detailed descriptions of bodies and (sexualized) violence I examine how bodies and actions are represented in reconstructed party statements.

Based on a view of *touch* and *emotion* as important meaning-making resources, I analyze discursive constructions of social actors and actions to show how the parties are positioned in the statements and what kind of discursive strategies are constructed by the positioning of the parties. The results show that positionings in women’s statements constitutes discursive strategies to construct *assault* through a structural representation of women’s reluctance and men’s willingness. By contrast, positionings in men’s statements constitutes discursive strategies to construct either *voluntariness*, *misunderstandings*, or *non-events* depending on the verdict and subject matter, through structural representations of women’s willingness.

I show that detailed descriptions of bodies and (sexualized) violence pose a functional necessity in party statements and that the language used cannot be changed unless current discourses about rape and ideal victims change. In addition, it is argued that the risk of secondary victimization remains even if competing discourses would change the language used in party statements.

Original article; received: 09/01/2023; accepted: 15/09/2023; published: 06/12/2023.

Corresponding author email: sofia.orrben@nordiska.uu.se

Copyright: © 2023 The author(s). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: *Tidskrift för genusvetenskap* 43 (2-3): 148–173

<http://dx.doi.org/10.55870/tgv.v43i2-3.10684>

Kan detaljer om kvinnors kroppar och sexualiserat våld återges i tingsrättsdomar utan att samtidigt kränka kvinnors kroppsliga och sexuella integritet? I den här artikeln undersöker Sofia Orrbén vilken funktion detaljerade beskrivningar av agerande kroppar har i domar. Behövs detaljerna och vad händer om domstolen skriver mindre detaljerat?

”HAN HADE SIN PENIS I HENNE”

Representationer av agerande kroppar i sexualbrottsdomar

SOFIA ORRBÉN

Han stoppade in handen
innanför hennes tröja
och tog på hennes bröst.

Hon tog av sig sina kläder
och han sög på hennes
bröst.

Citaten ovan kommer från en kvinnas och en mans partsutsaga i en våldträksdom från en av Sveriges tingsrätter. I utsagorna återges detaljer om både specifika kroppsdelar och sexualiserade handlingar som i kvinnans berättelse skildrar ett övergrepp men som i mannens berättelse beskriver ett frivilligt sexuellt umgänge. Trots motsättningarna mellan utsagorna kan språkbruket beskrivas som sexualiserat oavsett vems utsaga som återges.

Sexualbrottsdomar har återkommande kritiserats för att omotiverat återge detaljerade beskrivningar av kvinnors kroppar och sexualiserade handlingar (Coates med flera 1994; Bavelas och Coates 2001; Sexualbrottsofferutredningen 2005: 84; Byrman och Skoglund 2018). Kritiken grundas i tanken att återgivningen av potentiellt integritetskränkande detaljer ökar risken för sekundär viktisering eftersom offret tvingas återuppleva den traumatiserande händelsen (se även Campbell och Raja 1999). Jurister har därför uppmanats att skriva mindre detaljerat om kvinnors kroppar och att hantera ”de stereotypa genusstrukturer som eventuellt finns hos parterna” med försiktighet (Byrman och Skoglund 2018: 10).

Sexualbrottsofferutredningen (2005) framhäver också att rädslan för att bli kränkt eller ifrågasatt under rättsprocessen tyder på ett svagt förtroende för rättsväsendet vilket minskar anmälningsbenägenheten. För att öka förtroendet för Sveriges domstolar har Domstolsverket därför arbetat för att stärka upplevelsen av domstolarna som processuellt rättvisa genom tydlig *information*, bra *bemötande* och begriplig *domskrivning* (Hagsgård 2018). Processuell rättvisa innebär att själva rättsprocessen upplevs som rättvis. Domskrivningsarbetet är viktigt för upplevelsen av processuell rättvisa på flera olika sätt (Hagsgård 2018: 254). För det första kan domstolen uppfattas som *respekterande* om domen skrivs på ett språk som parterna kan förstå. För det andra kan parterna uppleva att de *har fått komma till tals* om deras utsagor återges i domen. För det tredje kan tydliga motiveringar i domskälen göra det möjligt för parterna att avgöra om domstolen agerat *neutralt* och opartiskt.

Å ena sidan riktas alltså kritik mot alltför detaljerade beskrivningar av kvinnors kroppar och sexualiserade handlingar i domar. Å andra sidan vill parter att deras berättelser och argument återges och bemöts i domen, även om argumenten saknar relevans i målet (Hagsgård 2018: 253). För sexualbrottsdomar utgör denna motsättning mellan beskydd av å ena sidan parternas integritet och å andra sidan parternas agens en särskild utmaning. Hur mycket kan återges samtidigt som både parternas integritet och agens respekteras?

Domar utgör skriftliga representationer av muntliga utsagor där berättelser om *beröring* och *känslor* fungerar som viktiga meningsskapande resurser i sexualbrottsmål. För att förstå vilken funktion partsutsagornas sexualiserade språkbruk har i sexualbrottsdomar syftar jag i denna artikel till att undersöka hur agerande kroppar representeras. Därigenom bidrar jag till nya perspektiv på hur de motsättningar som presenterats ovan kan hanteras i sexualbrottsdomar. Syftet uppnås genom att svara på 1) hur sociala aktörer och handlingar konstrueras i partsutsagor och 2) hur parterna positioneras genom konstruktionen av aktörer och handlingar.

Valet att studera språkliga konstruktioner av aktörer och handlingar i sexualbrottsdomar innebär att jag som språkvetare lyfter blicken från den upplevda verkligheten till *representationen* av den upplevda verkligheten; från själva händelseförloppet där en person utsätter en annan för sexualiserat våld till representationer av händelseförloppet där personer och deras agerande konstrueras skriftligt i relation till föreställningar om kön och sexualitet, offer och förövare. Den diskursanalytiska ansatsen och det konstruktivistiska perspektivet syftar därmed till att kritiskt granska hur domstolen som maktutövande myndighet rekonstruerar berättelser om sexualiserat våld i syfte att motivera skälen för sin dom, inte verkliga personers upplevelser av utsatthet och våld.

Våldtäktsmyter, ideala offer och verkliga offer

Sexualbrott skiljer sig från andra brottstyper på flera punkter. För det första kan sexualbrotten beskrivas som könade. År 2021 var 98 procent av de som

misstänktes för sexualbrott män och 94 % av de som utsattes för sexualbrott kvinnor (BRÅ 2021a, 2021b). För det andra är sexualbrott svåra att utreda och bevisa eftersom det ofta saknas vittnen som direkt iakttagit händelsen vilket gör att parternas egna berättelser – och motsättningarna mellan dem – är mer relevanta för bevisvärderingen än vid andra typer av brott. För det tredje påverkar tron på så kallade *våldtäktsmyter* domstolens bedömning av parternas trovärdighet och utsagornas tillförlitlighet (Andersson 2004; Wallin et al. 2021). Juristerna Ulrika Andersson (2004) och Moa Bladini (2021) menar exempelvis att bedömningar i sexualbrottsmål grundas på en könskodad sexualitetsuppfattning utifrån stereotypa föreställningar om kön och sexualitet.

Våldtäktsmyter är föränderliga och kontextberoende men utgör oavsett tid och rum diskurser om vad som utgör *riktiga våldtäkter* (Estrich 1987) och hur offer och förövare förväntas uppträda. Vanliga västerländska myter i vår samtid är att kvinnor provocerar fram aggressiva, sexuella beteenden hos män, att män inte förstår när kvinnor säger nej, att män därför inte menar att våldta, att kvinnor ljuger om att ha blivit våldtagna, att kvinnor egentligen vill ha sex även om de säger nej, att våldtäkter är avvikande händelser – och därmed ovanliga – och att riktiga våldtäkter utgörs av överfallsvåldtäkter (Conaghan och Russell 2014: 28; Adolfsen 2018: 15).

Synen på offer och förövare påverkas också av diskurser om *ideala offer*. Kriminologen Nils Christie (1986) menar att begreppet idealt offer är en social konstruktion som anger vilka egenskaper brottsoffer behöver uppvisa för att mer eller mindre automatiskt ges offerstatus. Ideala offer är fysiskt svaga, godmodiga med en stark inre moralisk kompass som inte kan skuldbeläggas för att ha befunnit sig på brottsplatsen. Fordelaktigt är också om förövare och offer är obekanta med varandra och om förövaren är fysiskt större och starkare än offret.

Christie poängterar att ideala offer inte ska förväxlas med verkliga offer (Christie 1986: 20). I själva verket har ideala och verkliga offer mycket lite med varandra att göra vilket särskilt gäller för sexualbrottsoffer som sällan är obekanta med förövaren och ofta kan skuldbeläggas för att ha befunnit sig i en komprometterande situation (jämför Wennstam 2002: 95–97). Tidigare kriminologisk forskning visar dessutom att sexualbrottsoffer inte nödvändigtvis är fysiskt svaga och passiva utan ofta aktivt deltagande under såväl själva övergreppet (genom att göra motstånd) som under rättsprocessen.

Kriminologen Solveig Laugerud (2020) menar exempelvis att sexualbrottsoffer – genom att se rättsprocessen som ett *spel* och rättssalen som den *scen* varpå spelet utspelas – applicerar specifika diskursiva strategier för att iscensätta rollen som trovärdigt offer. Diskursiva strategier utgör systematiska sätt att använda språket på för att uppnå specifika mål (Reisigl och Wodak 2016: 33), men trots benämningen strategi behöver inte diskursiva strategier vara avsiktliga, medvetna och

planerade utan kan komma till uttryck mer eller mindre oavsiktligt, omedvetet och oplanerat. Samtidigt förhåller sig diskursiva strategier i en sexualbrottslig kontext till diskurser om exempelvis offer och förövare på ett sätt som begränsar, reglerar och utmanar möjliga positioner och språkliga konstruktioner. Yttrandet ”han hade sin penis i henne” kan exempelvis strategiskt konstruera en händelse, något som bara sker, och därigenom potentiellt positionera brottsoffret som mindre trovärdig. Strategierna utgör en slags taktisk sårbarhet (se Chouliaraki 2021) där eventuella känslouttryck varken får vara för starka eller för svaga utan måste möta domstolens föreställningar om ideala offer (Laugerud 2020: 266-273).

Kriminologisk forskning har nyanserat offerbegreppet (Laugerud 2020). Språkvetenskapliga (Byrman och Skoglund 2018) och rättspsykologiska (Coates med flera 1994; Bavelas och Coates 2001) studier har därtill visat att genusstereotyper framträder i domar. Därutöver har juridisk forskning visat att rättstillämpningen i sexualbrottsmål grundas på en könskodad sexualitetsuppfattning (Andersson 2004; Wallin med flera 2021). Följande artikel bidrar till den tidigare forskningen genom att, istället för att endast påvisa förekomster av genusstereotyper i domar eller undersöka hur domstolen bedömer i sexualbrottsmål, visa vilken funktion ett sexualiserat språkbruk har i rekonstruerade partsutsagor; hur språket används för att konstruera gränser mellan övergrepp och frivillighet, offer och förövare i sexualbrottsdomar.

Offer, beröring och känslor

Jag utgår från en socialkonstruktivistisk språksyn vilket innebär att begrepp som kön, offer och förövare ses som sociala konstruktioner. Liknande konstruktivistiska tillika poststrukturalistiska utgångspunkter finns i Foucaults (1980) avnaturalisering av könet som förtryckt och i Butlers (2007) genusteori om kön som performativt. Utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv ses inte konstruktionerna offer och förövare som statiska med fixerade betydelser utan som att de ges mening socialt i dialog med tidigare yttranden, kontexter och diskurser utifrån den kunskap om och erfarenheter av världen som varje språkbrukare för med sig i interaktion med andra (jämför uttrycket *co-construction* i Baxter 2003: 5).

Diskurs definierar jag som situerade språkliga sociala praktiker vilka är socialt konstituerade och socialt konstituerande vilket innebär att diskurser både formar och formas av strukturerade och systematiska sätt att tala om världen (Reisigl och Wodak 2016: 26). Sådana kunskaper om världen ramar in vilka betydelser som är möjliga och utgör – utifrån Foucaults (1980) begreppsapparat – ett slags dispositiv som reglerar, möjliggör och erbjuder olika identifierande subjektspositioner för kvinnor och män i roller som offer och förövare (jämför uttrycket *approved ways to be* i Baxter 2003: 26). Kvinnor har exempelvis i vissa historiska

moment i den europeiska kontexten diskursivt konstruerats som känslostyrda, underkastade sina biologiska funktioner och känslomässiga svängningar, medan män diskursivt konstruerats som rationella individer fria från ett förslavande känsloliv (Lennerhed 2006).

Den kollektiva erfarenheten och förståelsen av kön formar såväl individens som kollektivets görande av kön (Butler 2007). På samma sätt förhåller det sig med görandet av offer; i relation till föreställningar om ideala offer och förövare positioneras kvinnor och män som trovärdiga offer eller oskyldigt misstänkta. Positioneringen kommer till uttryck genom olika diskursiva strategier vilka, som nämndes ovan, inte behöver vara avsiktliga (jämför Laugerud 2020). Min utgångspunkt är att domar utgör skriftliga representationer av rättegångar och att parternas muntliga diskursiva strategier potentiellt representeras i domar genom rekonstruktioner av partsutsagor. Jag skriver *potentiellt* eftersom domar omöjligt kan återspegla verkligheten exakt men oavsett utgör domar avbildningar av verkligheten genom vilka potentiella spår av parternas diskursiva strategier framträder.

Utifrån den sexuella värdehierarki som beskrivs av kulturanthropologen Gayle Rubin (2008), i vilken goda eller naturliga sexuella praktiker särskiljs från dåliga eller onaturliga dito, kan parternas diskursiva strategier förstås som behov av att ned- eller uppvärdera de sexualiserade handlingar som skildras i parternas utsagor. Kvinnor som anklagar män för sexualbrott behöver nedvärderande framställa de sexualiserade handlingarna som stridande mot normala sexuella beteenden medan misstänkta män behöver uppvärderande framställa handlingarna som normala och naturliga. I denna moraliska distinktion mellan det goda och det dåliga sexet menar jag att språkliga representationer av *beröring* och *känslor* utgör två viktiga meningsskapande resurser (Bezemer och Kress 2014).

Beröring ser jag som ett icke-verbalt meningsskapande kommunikativt redskap med kraft att antingen sammanbinda eller särskilja kroppar beroende på den berördas känslomässiga reaktion på beröringen (Folkmarson Käll 2013). Positiva reaktioner på (sexuell) beröring menar jag sammanbinder njutande kroppar med varandra i en naturlig ömsesidig sexuell praktik. Negativa reaktioner särskiljer istället kroppar från varandra vilket ger uttryck för en onaturlig ensidig sexuell praktik när en njutande person rör vid en icke-njutande. Beröring är därför också nära knutet till makt. Lusten att beröra – oavsett om lusten är sprungen ur sexuella eller andra (exempelvis aggressiva) begär – och lusten att vilja eller att inte vilja bli berörd ger uttryck för mer eller mindre o/jämlika relationer mellan kroppar (Henley 1986) där känslor blir den drivkraft som antingen initierar eller avstyr beröring (Sedgwick 2003). Berättelser om beröring utgör därmed ett slags känslomässigt meningsskapande (jämför Glapka 2019) som producerar gränser mellan normala, förväntade sexuella beteenden och onormala, icke-förväntade.

Materialbeskrivning

Brottmålsdomar riktar sig till dubbla mottagare (jurister och lekmän) och syftar till att återge vad som muntligen föredragits under huvudförhandlingen i rättsalen för att göra tingsrättens bedömning och dom transparent. Domar återger därför en mängd olika röster som kommer till tals i en eller flera av genrens utmärkande drag. Genredragen benämner jag i en tidigare genreanalys *inledning, yrkande, utredning, bedömning, beslut* och *avslutning* (Orrbén 2020). Röster från brottsoffer och misstänkta kommer huvudsakligen till tals i genredraget *utredning* där delar av parternas muntliga berättelser rekonstrueras i skrift till så kallade partsutsagor.

Materialet till artikeln utgörs av partsutsagor från 16 sexualbrottsdomar. Domarna kommer från mål som prövats enligt den sexualbrottslagstiftning som gällde mellan 2013 och 2018, alltså före den så kallade samtyckeslagstiftningen vilken medfört förändrade rekvisit (brottsvillkor) för våldtäkt. Tidigare utgjordes rekvisitet för våldtäkt av tvång där ”den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag” (6 kap. 1 § första stycket brottsbalken, lydelsen före 1 juli 2018) döms för våldtäkt till skillnad från nuvarande lagstiftning där den som genomför ett samlag med en person som inte deltar frivilligt döms för våldtäkt. Förutom våldtäktsdomar analyserar jag domar från mål som prövat ansvar för sexuellt ofredande. Rekvisitet för sexuellt ofredande är oförändrat sedan lagändringen 2018 så att ”den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet” (6 kap. 10 § andra stycket brottsbalken) döms för sexuellt ofredande.

Våldtäktsbrottets ändrade rekvisit har inte medfört någon förändring vad gäller detaljerade beskrivningar av interagerande kroppar eller av partsutsagornas tematiska innehåll. Nu som då centreras partsutsagorna kring känslomässiga reaktioner på sexualiserad beröring. Artikeln genererar därför relevanta resultat om språkbruket i partsutsagorna även om våldtäktsbrottets lydelse ändrats sedan materialets tillkomst.

Kunskapen om språkbruket fördjupas därutöver via ett jämförande perspektiv mellan de två vanligaste typerna av sexuella övergrepp i Sverige – våldtäkt och sexuellt ofredande – samt mellan friande och fällande domar. Av de 16 analyserade domarna utgörs därmed åtta av våldtäktsdomar och åtta av domar som rör sexuellt ofredande varav hälften är friande och hälften är fällande. Det

sammanlagda omfånget är 215 sidor varav 11 289 ord utgörs av målsägandenas utsagor och 7 305 ord av de tilltalades.

Domar kan skrivas med antingen block- eller vävteknik (se Orrbén 2020). Vid blockteknik separeras rekonstruerade partsutsagor (referat) från tingsrättens bedömning (domskäl) medan vävteknik innebär att fragmentariska utsagor vävs in i bedömningen. Materialet utgörs av domar skrivna med blockteknik eftersom den röstsammanblandning som skrivsättet vävteknik medför försvårar analyser av specifika genredrag.

Trots att domarna begärts ut slumpvis från ett antal geografiskt spridda domstolar är samtliga målsägande kvinnor och samtliga tilltalade män vilket speglar den könsfördelning mellan brottsoffer och misstänkta som präglar sexualbrottsmål. Brottstatistiken gör att jag tenderar att tala om kvinnor som offer och män som förövare trots mina konstruktivistiska tillika poststrukturalistiska ansatser. Jag vill dock framhäva att våldtäkter och andra sexuella övergrepp kan begås av samtliga kön mot samtliga kön oavsett sexuell läggning men att det samtidigt finns en strukturell maktobalans mellan kvinnor och män som synliggörs genom ett binärt språkbruk.

I resultatredovisningen lyfts specifika utdrag ur materialet fram för att exemplifiera mina analyser. Jag har strävat efter att återge utsagor i sin helhet men i vissa fall kortas utsagorna ner av utrymmesskäl. Utelämnade meningar markeras med [...] i textutdragen. Övriga meningar numreras för tydligare referenser till specifika konstruktioner i analysen. Jag vill flagga för att textutdragen återger explicita skildringar av sexualiserade (vålds-)handlingar som kan väcka obehag. Utdragen krävs dock för att exemplifiera hur aktörer och handlingar konstrueras och hur parterna positioneras genom konstruktionen av aktörer och handlingar. Av etiska skäl maskeras personuppgifter i domarna. Även målnummer och domstol maskeras vilket innebär att de personer som involverats i målen inte kan identifieras i efterhand. Maskerade namn markeras med hakparentes i textutdragen och ersätts med respektive juridisk roll: [målsägande] och [tilltalad]. Projektet är godkänt av Etikprövningsmyndigheten (dnr: 2019-00521).

Genomförande av analys

För att visa hur agerande kroppar representeras i partsutsagor analyserar jag diskursiva konstruktioner av sociala aktörer och handlingar. Konstruktioner av aktörer och handlingar utgör meningsskapande resurser som positionerar aktörer som offer, förövare och oskyldiga. Positioneringen ger uttryck för diskursiva strategier med potential att konstruera motsatta versioner av verkligheten. Analysen av aktörer och handlingar görs med begrepp från den systemisk-funktionella

grammatiken (SFG) (Halliday och Matthiessen 2014) utifrån vilken lingvisten Theo van Leeuwen (2008) utvecklat system för att analysera representationer av aktörer och handlingar i text.

Aktörer kan tilldelas olika *deltagarroller* och därigenom framställas som exempelvis aktiva eller passiva (van Leeuwen 2008: 52). Jag benämner aktiva respektive passiva deltagarroller *agent* och *mottagare*. Jag analyserar också om aktörer agerar *individuellt* eller *kollektivt*. I materialet realiseras deltagarroller genom olika språkliga resurser. *Egennamn* och *pronomen i singular* (han/hon) konstruerar enskilt agerande individer medan *pronomen i plural* (de/dem/varandra/s) och sammanbindningar av egennamn och pronomen (han och [Målsäganden]) istället konstruerar agerande kollektiv. Genitivformer (hans/hennes/varandras) ger därtill uttryck för ägande deltagare.

Aktörer kan också konstrueras genom *meronymi* som är ett sätt att beskriva relationen mellan två ord där meronymer representerar delar av helheter. *Finger* utgör exempelvis en meronym (del) av holonymen *hand* (helhet). Vid meronymi görs aktörer till en del av den helhet som är deras kroppsliga jag så att kroppsdelar i bestämd form (armen) eller obestämd form med genitiv (hans arm) agerar eller blir föremål för en annan agerande kropp. I uttryck som ”hans arm rörde vid hennes kön” är det alltså representationen av mannen, *hans arm*, som agerar mot representationen av kvinnan, *hennes kön*.

Jag analyserar också egenskaper som utgör attribut till aktörer och som tillskriver aktörer olika typer av kvaliteter eller tillstånd (Halliday och Matthiessen 2014: 267). Attributen i materialet kategoriseras som representationer av *känslor* (de var glada), *kroppsliga egenskaper* (hon var svag), *berusningsgrad* (han var berusad), *frystillstånd* (hon var avtrubbad), *klädsel* (hon var klädd i ett linne, de var nakna), *beteende* (han var bestämd) och *läge* i relation till varandra (han var placerad över henne).

Förutom deltagarroller beskriver van Leeuwen hur handlingar kan representeras i text genom att initieras av och riktas mot aktörer samt reageras på av andra (van Leeuwen 2008: 73). Jag har kategoriserat handlingar i materialet utifrån betydelse genom att se till både *riktning* och *påverkan* där tolkningen utgått från huruvida (sexuella) handlingar ned- eller uppvärderas som onormala, icke-förväntade respektive normala, förväntade (Rubin 2008). Utifrån förståelsen av representationer för beröring och känslor som meningsskapande resurser har kategoriseringen därmed gjorts genom en tolkning av vilka känslor och reaktioner som driver handlingar. Utifrån tolkningen av beröringens effekter identifierar jag följande typer av handlingar i materialet: *närhets- och distanshandlingar*, *övergrepps- och våldshandlingar*, *motstånds- och resignationshandlingar* samt *makt- och känslhandlingar*.

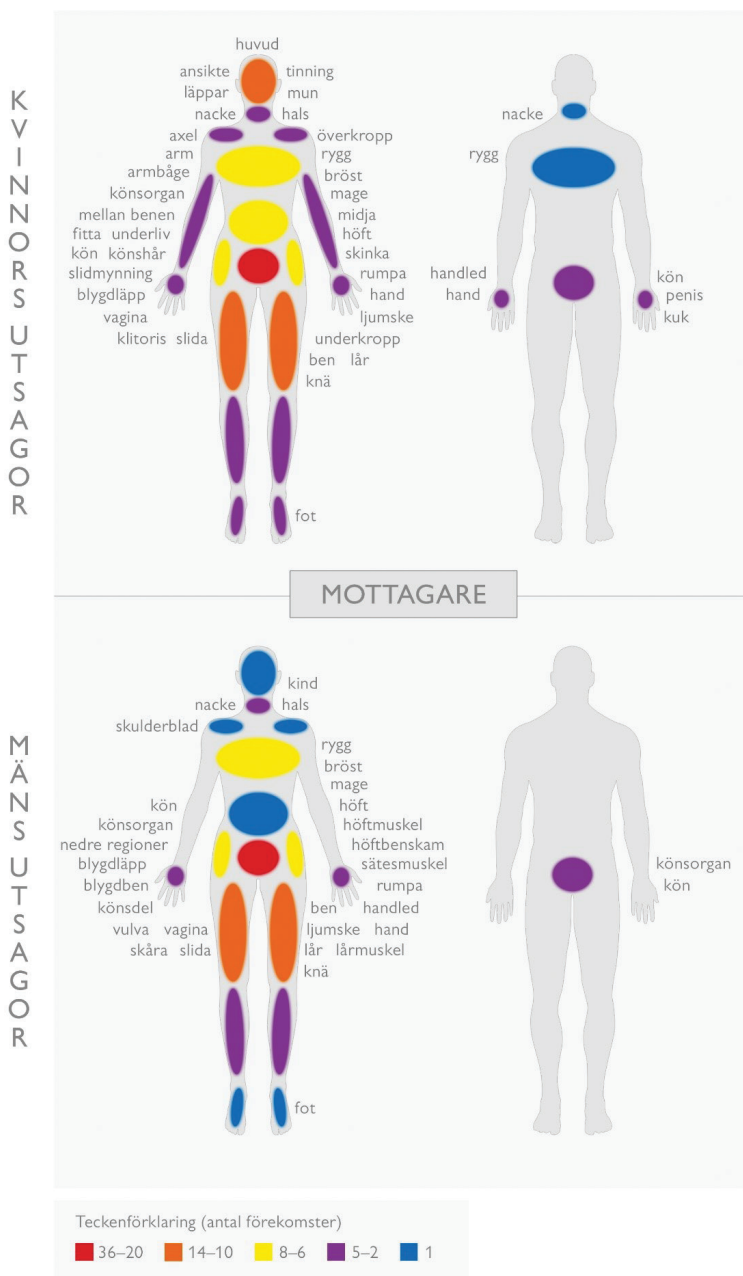
Vid närhetshandlingar närmar sig aktörer fysiskt eller verbalt en annan aktör medan aktörer vid distanshandlingar istället fjärrar sig från eller lämnar en annan. Övergrippshandlingar representerar ageranden som inkräktar på en persons sexuella integritet medan våldshandlingar representerar skeenden som utgörs av annat fysiskt våld än det sexuella. Motståndshandlingar skildrar situationer där aktörer motsätter sig handlingar medan resignationshandlingar istället ger uttryck för situationer där aktörer går med på handlingar mot sin vilja utan att göra motstånd. Makthandlingar beskriver skeenden där aktörer begränsar andras handlingsutrymmen. Känslöhandlingar skildrar slutligen aktörers känslomässiga reaktioner på andras handlingar. Det rör sig om uttryck som *falla i gråt* vilket skiljer sig från uttryck som *att vara ledsen* genom att känslan i det senare fallet konstruerar en egenskap som knyts till en specifik aktör (hon var ledsen) snarare än ett känslomässigt agerande (att gråta).

Ägande av kroppsdelar som diskursiv utgångspunkt

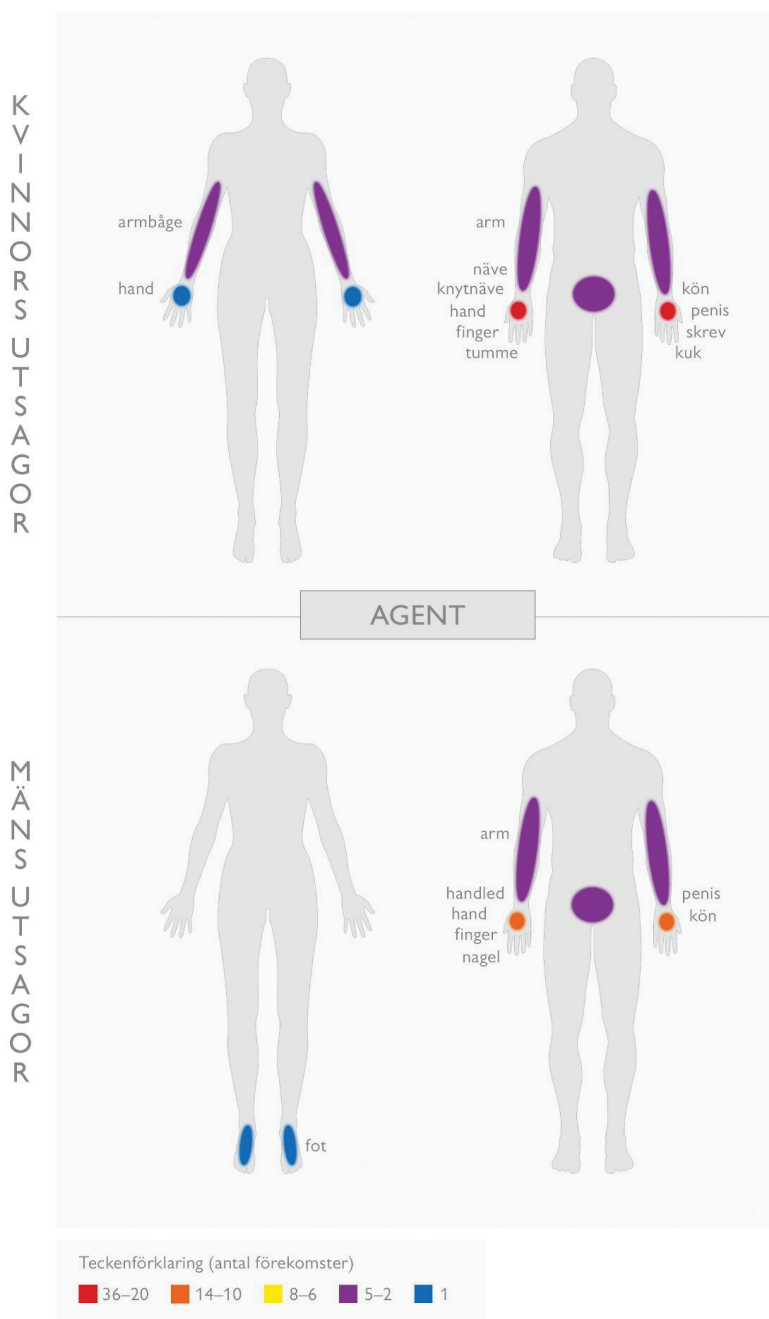
I detta resultatavsnitt besvaras frågan hur sociala aktörer konstrueras i utsagorna. Särskilt fokus riktas mot hur den språkliga resursen meronymi konstruerar parterna som agenter och mottagare och vad det får för konsekvenser för framställningen av parterna. Meronymi förekommer i samtliga utsagor antingen tillsammans med pronomen i genitivform eller i bestämd alternativt obestämd form.

I artikelns inledande citat konstrueras ett ägarskap till kroppsdelens *bröst* genom genitivformen *hennes* men kvinnor och mäns kroppar kan också brytas ner till kroppsdelar i bestämd eller obestämd form (*armen, benet*). Den senare varianten konstruerar inte lika tydligt ett ägandeskap till kroppsdelens men båda varianterna ger en signal om vad som står på spel under förhandlingen i tingsrätten: den juridiska bedömningen av om *hans* kropp inkräktat på *hennes*. För att tala om ett *sexuellt* övergrepp krävs rent juridiskt en kränkning av den sexuella integriteten. Dekonstruktionen av kroppar som agerande och mottagande aktörer krävs för att språkligt utreda händelsen som övergrepp eller frivillighet och fungerar som en diskursiv utgångspunkt för den rättsliga förhandlingen.

För att förstå meronymernas syfte och funktion har varje förekomst kategoriserats utifrån vem som agerar och vem som handlingen riktas mot. I nedanstående figurer (1 och 2) illustrerar jag vilka kroppsdelar som konstruerar kvinnor och män som agenter respektive mottagare i kvinnornas och männens utsagor. I figurerna markeras var på kroppen som meronymerna koncentreras där röd färg signalerar hög koncentration av meronymer och blå färg låg. Ordmolnen runt de illustrerade kropparna återger samtliga materialets meronymer i grundform. Meronymen *hand* förekommer exempelvis även som *handen, händer* och *händerna* Figur 1 and Figur 2.



Figur 1. Mottagarmeronymer i kvinnors respektive mäns utsagor



Figur 2. Agentmeronymer i kvinnors respektive mäns utsagor

Figurerna tydliggör att kvinnor huvudsakligen konstrueras som mottagare och män huvudsakligen som agenter oavsett vems utsaga som återges. Det är måhända inte förvånande att kvinnor framställs som mottagare i kvinnors utsagor eftersom kvinnor behöver positionera sig som utsatta för mäns ovälkomna handlingar. Mer förvånande är dock resultatet att kvinnor framställs som mottagare även i mäns utsagor. Hur män kan framstå som oskyldiga i mäns utsagor samtidigt som kvinnor framställs som föremål för sexualiserade handlingar besvaras i de kommande två resultatavsnitten.

Ordmolnen i figurerna synliggör också att kvinnors kroppar – särskilt kön – är mer anatomiskt detaljerat beskrivna än mäns. Männens kön benämns som just *kön* eller *könsorgan*, *penis* och *kuk*. Specifika delar nämns inte. Kvinnors kön beskrivs däremot med en större variation. Förutom *kön* eller *könsdelar* och *könsorgan* nämns mer specificerande delar såsom *slidmyrning* och *klitoris*. Detaljerade beskrivningar av kvinnors könsorgan förekommer i både mäns och kvinnors utsagor men i samtliga fall är kvinnan mottagare för mannens handlingar.

Förutom kvinnors kön benämns även kvinnors kroppar med mer variation än mäns. Benämningarna på mäns kroppar koncentreras till specifika områden på kroppen. Fokus riktas mot mäns *armar*, *händer*, *fingrar* och *kön* på ett sätt som diskursivt konstruerar mannen som instrument för handlingar. Mäns lemmar görs till verktyg för handling och kvinnors kroppar till fysiska måltavlor varemot mäns handlingar riktas.

Positioneringar i kvinnors utsagor och konstruktioner av *övergrepp*

I detta och nästa resultatavsnitt besvarar jag frågan hur sociala handlingar konstrueras i utsagorna samt hur konstruktionen av aktörer och handlingar positionerar parterna. I våldtäktsdomen som artikelns inledande citat kommer från – där kvinnan på väg hem efter en utekväll ofredas och våldtas av en främmande man – utgör handlingen ”tog på hennes bröst” i kvinnans utsaga en övergreppshandling medan handlingen ”sög på hennes bröst” i mannens utsaga istället utgör en närhetshandling. Skillnaden mellan handlingarnas funktion att konstruera övergrepp respektive närhet återfinns i den kringliggande kontexten. Kvinnans känslomässiga reaktion på mannens beröring konstruerar en icke-förväntad, onormal (sexuell) handling som kräver ett särskiljande av kroppar genom motståndshandlingar; hon tar bort hans hand och säger att hon inte vill. Övergrepps- och motståndshandlingar positionerar män som förövare i samtliga kvinnors utsagor oavsett om målet rör våldtäkt eller sexuellt ofredande.

I målet som citeras i inledningen bedömer domstolen kvinnans utsaga som tillförlitlig eftersom den är rik på detaljer som bekräftas av övrig bevisning medan mannens utsaga bedöms som osannolik. Kvinnan ska enligt mannen

ha suttit gråtande på en parkbänk och börjat kyssa honom strax efter att han tagit kontakt med henne vilket domstolen ser som ett orimligt känslomässigt beteende. Nedan återges kvinnans utsaga vilken här får tjäna som exempel på hur positioneringar i kvinnornas utsagor i materialet blir diskursiva strategier att konstruera *övergrepp*.

1.	Närhet	[Tilltalad] frågade vad hon gjorde där och om hon var ledsen.
2.	Distans	Hon svarade att hon inte var ledsen.
3.	Känslouttryck	Hon fick en obehaglig känsla [...].
4.	Närhet	[Tilltalad] fortsatte att prata med henne och frågade flera gånger varför hon var ledsen.
5.	Distans	Hon svarade att hon bara ville gå hem.
6.	Övergrepp	[Tilltalad] stoppade in handen innanför hennes tröja och tog på hennes bröst.
7.	Motstånd	Hon tog bort hans hand och svarade att hon inte ville utan bara ville gå hem.
8.	Makt	[Tilltalad] sade då att hon inte fick gå förrän han fått slicka hennes fitta.
9.	Motstånd	Hon sade på nytt att hon ville gå och att hon hade en kompis som väntade hemma.
10.	Makt	Han upprepade då att hon inte fick gå förrän han fått slicka hennes fitta.
11.	Makt	[Tilltalad] ville att hon skulle följa med bakom ett skjul eller liknande i parken.
12.	Våld	Han tog tag i hennes armar med ett fast grepp och drog med henne mot skjulet.
13.	Motstånd	Hon drog emot och sa att hon inte ville men han drog med henne hela vägen till skjulet.
14.	Våld	[Tilltalad] satte sig på huk, drog ner hennes kjol och strumpbyxor samt pressade isär hennes lår.
15.	Övergrepp	Därefter förde han in sina fingrar – såsom hon uppfattade det två eller tre fingrar – i hennes vagina samt förde dem in och ut flera gånger.
16.	Känslouttryck	Det kändes obehagligt, hon blev rädd och ledsen samt började gråta.

Exempel 1 (våldtäkt, fällande)

I exempel 1 framställs kvinnan inledningsvis som ovillig och obekväm i situationen. Hennes initiala ovilja gentemot mannens närhetshandlingar representeras genom distanshandlingarna i mening 2 och 5 samt känslouttrycken i 3. Framställningen av kvinnan som ovilligt obekväm skiftar därefter till en beskrivning av kvinnan som hjälplöst utsatt för mannens makt-, övergrepps- och våldshandlingar (6, 8, 10–12, 14–15). Kvinnan saknar fysisk förmåga att göra motstånd även om hon försöker (7, 9, 13) varpå känslouttrycken i 16 slutligen stärker representationen av ovilja. Mannen positioneras därigenom som ideal förövare, moraliskt tvivelaktig i sin ignorans inför kvinnans motstånd, varpå kvinnan positioneras som offer.

Positionen förövare konstrueras därtill genom implicita och explicita representationer av mannens vilja. Inledningsvis är viljan till kontakt implicit representerad. Något – det går inte exakt att utläsa vad – driver mannen att ta kontakt med kvinnan i mening 1 och 4. Möjligtvis vill han hjälpa henne eftersom han uppfattar henne som ledsen men trots att hon nekar till den påstådda ledsenheten stannar han kvar. Mannens vilja representeras därefter mer och mer explicit först i återgivningen av övergreppshandlingen i 6, därefter genom makthandlingarna i 8, 10 och 11. Begränsningen av kvinnans handlingsutrymme ger uttryck för en vilja till sexuell umgänge med kvinnan och önskan om beröringar som sammanbinder kroppar.

Kvinnornas utsagor följer generellt samma representationsmönster som illustreras i exempel 1. Överlag – vissa undantag finns vilket jag återkommer till – framställs män som initiativtagare till kontakten mellan parterna. Kvinnor reagerar negativt med obehag på mäns initiativ till kontakt men gör i ett inledande skede inte nödvändigtvis motstånd. Snarare bemöts mäns närhetshandlingar med distans, dock sällan framgångsrikt. I exempel 1 skildras i det närmaste en dragkamp mellan mannens närhetshandlingar och kvinnans distans- och motståndshandlingar. Mannens ignorans inför kvinnans försök till distans övergår till mer och mer aggressiva makt-, vålds- och övergreppshandlingar. Samma representationsmönster återkommer i resten av materialet; övergreppshandlingar förekommer alltid tillsammans med motståndshandlingar. Grunden i strategin att konstruera övergrepp utgörs alltså av representationer av oövalkommen beröring vilket gör kvinnors diskursiva strategier att konstruera *övergrepp* till strukturella representationer av mäns vilja och kvinnors ovilja.

Den strukturella representationen av vilja och ovilja synliggörs särskilt i den språkliga dekonstruktionen av parternas kroppar. För att tala om *sexuella* övergrepp krävs att mannens kroppsdelar agerar på ett sätt som kränker kvinnans sexuella integritet. I exempel 1 återfinns ett flertal sådana meronymer i representationer av mannens vilja och kvinnans ovilja. Mannen stoppar in ”handen” innanför hennes tröja för att ta på ”hennes bröst”, tar tag i ”hennes armar” och drar iväg henne bakom ett skjul där han pressar isär ”hennes lår” och för in ”sina fingrar”

i ”hennes vagina”. Kvinnans ovilja representeras när hon tar bort ”hans hand” varpå mannen konstrueras som mottagare istället för agent. Det är endast vid motståndshandlingar som män via meronymi figurerar som mottagare.

Den strukturella representationen av kvinnors ovilja och mäns vilja är särskilt framträdande i de fällande domarna vilket öppnar för att tala om mer eller mindre starka konstruktioner av övergrepp och ideala offer. I friande domar förekommer, precis som i fällande domar, representationer av kvinnors ovilja och mäns vilja men framställningen av kvinnor som initiativtagare till social kontakt, konstruktioner av händelser till skillnad från handlingar samt konstruktioner av aktörer som kollektivt agerande försvagar konstruktionen av övergrepp och positionerar kvinnor som icke-ideala offer.

I en friande våldtäktsdom framställs kvinnan som initiativtagare till social kontakt vilket bryter mot den traditionella synen på ideala offer. Kvinnan är bekant med mannen och följer självmant med honom hem för att sova över hos honom efter att ha mött honom på krogen. I kvinnans utsaga återges att hon drack ett glas vin i mannens kök och att hon därefter inte minns någonting:

-
- | | |
|------------------|---|
| 1. Läge | förrän hon vaknade i sängen med [tilltalad] över sig. [...] |
| 2. Klädsel, läge | De var båda nakna och hon låg på rygg. |
| 3. Läge | Han hade sin penis i henne. |
| 4. Motstånd | Hon puttade bort honom och klädde på sig de kläder hon hittade. |
-

Exempel 2 (våldtäkt, friande)

I utdraget ovan positioneras inte mannen som förövare. Istället skildras hur kvinnan vaknar och reagerar med motstånd men den ovilja som motståndshandlingen representerar kommer inte av en språkligt uttryckt handling från en aktivt agerande man. Mannen beskrivs istället som passiv eftersom meronymen ”penis” inte konstrueras som agent. Penis varken penetrerar eller stöter mot kvinnan. Istället fastställs penis fysiska läge i relation till kvinnans kropp vilket konstruerar en händelse snarare än en handling. Beröringshändelsen väcker ett obehag som kräver ett särskiljande av kroppar men bristande agens försvagar offerpositionen. Liknande konstruktioner förekommer inte i de fällande domarna.

I en annan friande våldtäktsdom varvas konstruktioner av individuellt agerande aktörer med kollektivt agerande aktörer på ett sätt som får representationer av vilja och ovilja att krocka med varandra. I domen beskrivs hur kvinnan följer med två för henne obekanta män till ett hotell. Kvinnan menar att hon våldtogs av den ena mannen i hotellrummets badrum medan mannen menar att de

ömsesidigt hade sex. Domstolen bedömer kvinnans utsaga som icke tillförlitlig eftersom det funnits flera tillfällen före händelserna i badrummet då hon frivilligt kunnat ta sig därifrån. Delar av kvinnans utsaga återges i exempel 3 nedan.

1.	Övergrepp	Det första som hände var att [tilltalad] gick på henne och tog på hennes kropp. [...]
2.	Motstånd	Hon sa nej men var fryst.
3.	Makt	Han brydde sig inte när hon sa nej.
4.	Närhet	De hade sex. [...]
5.	Övergrepp	Han tog sina händer om hennes höfter och midja.
6.	Beteende	[Tilltalad] var hotfull och hon kände sig utsatt [...].
	Känslouttryck	
7.	Makt	Han stirrade på henne i badrummet och sa att nu skulle de ha sex. [...]
8.	Makt	[Tilltalad] vände på hennes kropp med händerna och sa ”gör såhär”.
9.	Makt	Han sa hur hon skulle stå.
10.	Känslouttryck	Hon kände sig som en styrd robot.
11.	Känslouttryck	Det kändes inte bra. [...]
12.	Beteende	Han var inte så våldsam, men bestämd och hotfull. [...]
13.	Närhet	De hade sex vaginalt bakifrån.

Exempel 3 (våldtäkt, friande)

I exempel 3 beskrivs kvinnan som fryst, oförmögen att med kraft göra motstånd medan mannen framställs som bestämd och hotfull. Mannen positioneras som förövare genom att beröringen av kvinnans kropp väcker ett obehag som kräver ett särskiljande av kroppar. Kvinnans ovilja representeras genom motståndshandlingen i 2 medan mannens vilja till beröring representeras i övergrepps- och makthandlingarna i 1, 3 och 5 samt 7–9. Till skillnad från exempel 2 konstrueras mannen som agent genom meronymi. I utsagan representeras mannens kroppsdelar som agerande mot kvinnan med ”sina händer” och ”händerna” vilkas tag om ”hennes höfter och midja” begränsar kvinnans handlingsutrymme. Representationen av mannens beröring blir därför också en representation av mannens makt över kvinnan. Offerpositionen försvagas dock när mannens vålds- och övergreppshandlingar bemötta med motstånd följs av konstruktioner där parterna konstrueras som kollektivt agerande i 4 och 13 vilka representerar en slags ömsesidig vilja som krockar med representationen av kvinnans ovilja.

Positioneringar i mäns utsagor och konstruktioner av *frivillighet*, *missförstånd samt icke-händelser*

Männens utsagor i våldtäktsdomarna följer precis som kvinnornas utsagor ett gemensamt representationsmönster men där kvinnor genomgående framställs som initiativtagare och drivande till sexuella handlingar. Kvinnornas (sexuella) handlingar uppvärderas också i utsagorna som förväntade och normala handlingar som männen reagerar på med antingen vilja eller ovilja och därmed besvarar eller ignorerar. I exempel 4 nedan återges mannens utsaga från den våldtäktsdom som artikelns inledande citat är hämtade från. Utsagan får här tjäna som exempel på hur positioneringar i männens utsagor i våldtäktsdomarna utgör diskursiva strategier att konstruera *frivillighet*.

-
- | | | |
|----|-------------------------|--|
| 1. | Känslouttryck
Närhet | Målsäganden var ledsen och grät, varför han gick fram till henne och frågade hur det var med henne. |
| 2. | Närhet | Målsäganden berättade att hon inte hade några nycklar hem och att hennes väninna inte svarade i telefon. [...] |
| 3. | Närhet | Sedan började målsäganden kyssa honom. [...] |
| 4. | Närhet | Målsäganden föreslog att de skulle gå bort till ett förråd i närheten. |
| 5. | Närhet | Där började han och målsäganden hångla med varandra. |
| 6. | Närhet | Hon tog av sig sina kläder och han sög på målsägandens bröst. |
| 7. | Närhet | De rörde också vid varandras kön, och han stoppade ett finger i målsägandens slida. [...] |
| 8. | Närhet | Målsäganden föreslog att de skulle ha sex. |
-

Exempel 4 (våldtäkt, fällande)

När kvinnan berättar att mannen tog på hennes bröst konstrueras en övergreppshandling genom kvinnans känslomässiga reaktion på mannens beröring. Mannen agerar med vilja. Kvinnan reagerar med ovilja. I mannens version av samma händelse är det tvärtom. Kvinnan agerar med vilja. Viljan till beröring och sammanbindandet av parternas kroppar representeras i meningarna 3, 4 och 8 där kvinnan framställs som initiativtagare. Mannen framställs inte inledningsvis som individuellt agerande. Istället besvaras kvinnans vilja i konstruktionen av parterna som ett agerande kollektiv i 5 och 7. Här förekommer meronymen ”kön” både som agent och mottagare. Kropparna är så pass språkligt sammanbundna att gränserna mellan dem upplöses.

De återkommande representationerna för kvinnans vilja och konstruktionen av kollektivt agerande aktörer – som också implicit representerar mannens vilja – positionerar mannen som oskyldig till brott. Positionen ideal förövare kan därför undvikas samtidigt som mannens sexuella vilja explicit görs i meningarna 6–7 där kvinnans kroppsdelar – *bröst* och *slida* – konstrueras som frivilliga mottagare för mannens handlingar.

I domar där mannen, till skillnad från exempel 4, framställs som ovillig, stärks positioneringen som oskyldig; en man utan lust kan inte tvinga en annan till samlag. I exempel 2 ovan berättar kvinnan att hon på grund av berusning saknar minnesbilder från kvällen fram till att hon vaknar upp med mannen över sig. Hennes utsaga är därför mycket kortfattad och detaljfattig. Mannens utsaga från samma dom, vilken återges i exempel 5 nedan, är istället rik på detaljer.

1.	Distans Närhet	Han erbjöd sig att bädda i dotterns rum men målsäganden sa att hon vill sova i hans säng.
2.	Närhet	Han har en dubbelsäng som består av två enkelsängar så han sa att det gick bra att hon sov i den ena.
3.	Distans	Därefter gick han ut ur sovrummet för att hon skulle kunna klä av sig och krypa ner i sängen. [...]
4.	Närhet Klädsel	Efter några minuter gick han tillbaka och då stod målsäganden helt naken i sovrummet. [...]
5.	Distans	Han lämnade sovrummet och kom tillbaka efter ett par minuter.
6.	Klädsel	Hon stod då på samma sätt, fortfarande naken.
7.	Distans Närhet	Han frågade om hon inte skulle krypa ner i sängen varefter hon lade sig på sängen med ryggen mot honom, huvudet mot kudden, benen uppdragna mot magen och stjärten mot honom.
8.	Känslouttryck	Han blev väldigt förundrad. [...]
9.	Känslouttryck	Han blev lite genererad och attraherad samtidigt.
10.	Distans	Han sa att hon kanske ska gå och lägga sig.
11.	Närhet	Hon lade sig då på rygg på sängen och skrevade med benen.
12.	Känslouttryck	Han såg det som en tydlig sexinvt och kände sig bortkommen, generad och upphetsad på samma gång. [...]
13.	Närhet	De stod nära varandra och började smeka och pussa varandra över hela kroppen med undantag för könsorganen.

Exempel 5 (våldtäkt, friande)

I mannens utsaga (exempel 5) framställs kvinnan som initiativtagare och sexuellt drivande medan mannen framstår som distanserande. Kvinnans vilja uttrycks explicit i mening 1 och implicit i beskrivningarna av hur hon frivilligt klär av sig och visar upp sig inför mannen vilket får mannen att vid upprepande tillfällen distansera sig från kvinnan i meningarna 3, 5, 7 och 10. Mannen framställs därmed som ovillig till kvinnans sexuella inviter. Känslouttrycken i meningarna 8, 9 och 12 gestaltar därtill mannen som tvekande inför situationen fylld av lust men utan vilja att agera på känslorna. Mannens genans dämpar lusten tills mannen och kvinnan konstrueras som ett agerande kollektiv i mening 13. Först då representeras mannens vilja om än införlivad i de gemensamma handlingarna.

Representationen av mannens initiala ovilja positionerar mannen som oskyldig på ett sätt som påminner om positioneringen av kvinnor som offer. Kvinnans sexuella närmanden nedvärderas som icke-förväntade och onormala eftersom hennes agerande framställs som att det ger upphov till en känslomässig spänning hos mannen som kräver ett särskiljande av kroppar. Mannen positioneras därmed i det närmaste som offer för kvinnans agerande – motsatsen till en ideal förövare – med en moralisk kompass som pekar i riktning bort från ett sexuellt umgänge med en berusad kvinna. Framställningen av kvinnan som initiativtagare och mannen som distanserande resulterar i en stark konstruktion av frivillighet eftersom mannen upprepade gånger gör allt i sin makt för att undvika ett sexuellt umgänge med kvinnan. Även beskrivningen av parterna som gemensamt agerande stärker konstruktionen av frivillighet eftersom mannen inte ensamt kan hållas ansvarig för det inträffade. Det betyder dock inte att konstruktioner av frivillighet automatiskt leder till en friande dom. Även här finns det – precis som i kvinnornas utsagor – omständigheter som försvagar konstruktionen.

Den diskursiva strategin att konstruera frivillighet utgörs av strukturella representationer av kvinnors vilja. Det får därför inte förekomma detaljer i berättelsen som krockar med representationen av vilja. I exempel 4 framställs exempelvis kvinnan först som ledsen för att därefter framställas som sexuellt intresserad av mannen genom initiativet att kyssa honom. Representationen av ledsenhet och lust i denna fällande dom kan tolkas försvaga utsagans tillförlitlighet eftersom känslotillstånden framstår som ologiska.

Även skiftande initiativtagning tycks ha potential att försvaga konstruktionen av frivillighet. I en annan fällande våldtäktsdom framställs kvinnan inledningsvis som initiativtagare men initiativet övertas av mannen (exempel 6).

1.	Närhet	Enligt honom kom [målsäganden] efter en stund att beröra hans könsorgan med sin fot och röra den fram och tillbaka samt fortsatte med det, varför han utförde den sexuella handlingen med henne och som han avslutade med att säga till henne att de skulle lämna sovrummet.
2.	Distans	Han gick ut från sovrummet och väntade på [målsäganden], men hon kom inte. [...]
3.	Känslouttryck	Han kände sig sviken och utnyttjad när hon inte kom ut från sovrummet.

Exempel 6 (våldtäkt, fällande)

Kvinnan inleder i exempel 6 den sexuella handlingen. Beröringen framstår som sammanbindande då mannen utför en sexuell handling ”med henne” vilket representerar en ömsesidig vilja till sexuell beröring. Därefter framställs mannen som initiativtagare genom uppmaningen att lämna sovrummet (underförstått representerar uppmaningen en önskan om enskildhet då de inte är ensamma i rummet) men kvinnan följer inte med honom. Utsagan kan därför ses representera både vilja och ovilja vilket i och med beslutet att döma mannen kan tolkas försvaga utsagens tillförlitlighet. För att positionera sig själv som oskyldig krävs alltså att uttryck för kvinnors vilja inte ska kunna ifrågasättas vilket också blir tydligt i de domar som rör sexuellt ofredande där männens diskursiva strategier konstruerar *icke-händelser* i friande domar men *missförstånd* i fällande.

I exempel 7 återges delar av mannens utsaga från ett mål där mannen döms för sexuellt ofredande. Händelsen utspelar sig på en buss där kvinnan först berättat att busschauffören ”gav henne två kramar mot hennes vilja” och att han därefter ”tog tag med armarna om hennes huvud, höll fast henne i ett stadigt grepp med båda händerna och bad henne upprepade gånger att hon skulle pussa honom”. Mannen ger istället följande version av samma händelse:

1.	Närhet	Han frågade [målsäganden] hur man säger ”jag tycker om dig” på svenska och hon svarade.
2.	Närhet Distans	Han sträckte fram en arm men släppte sedan taget när [målsäganden] inte uppfattade situationen på rätt sätt.

Exempel 7 (sexuellt ofredande, fällande)

Mannen framställs som initiativtagare med en vilja till kontakt som representeras i mening 1 och 2. Närhetshandlingen i mening 2 skildrar också underförstått ett fasthållande av kvinnan eftersom mannen kort därefter släpper taget om henne. Kvinnan reagerar alltså negativt på mannens beröring där nedvärderandet av mannens handling som icke-förväntat och onormalt kräver ett särskiljande av kroppar. Representationen av mannens vilja och kvinnans ovilja påminner om positioneringen i kvinnornas utsagor och strategin att konstruera övergrepp. Skillnaden ligger i vem som tar det första steget till distans mellan kropparna. I utdraget ovan behöver inte kvinnan göra motstånd eftersom mannens närhetshandlingar inte övergår till makt-, vålds- och övergreppshandlingar utan till distans. Skildringen av män som medvetna om tveksamheten i deras agerande utgör diskursiva strategier att konstruera *missförstånd* eftersom uppsåt saknas vilket positionerar mannen som oskyldig.

Varje diskursiv strategi som nämnts hittills bygger på positioneringar som relaterar till representationer av vilja och ovilja men i de friande domarna om sexuellt ofredande saknas dylika representationer. Således saknas även upp- eller nedvärderingar av handlingar som antingen förväntade eller icke-förväntade. I exempel 8 ger mannen sin version av en händelse som utspelat sig i en bubbelpool på ett badhus. Mannen står åtalad misstänkt för att ha lagt sin hand på en kvinnas lår.

-
- | | | |
|----|-----------------|---|
| 1. | Närhetshändelse | Han hade suttit där en lång stund, när tre killar och en tjej kom. |
| 2. | Närhetshändelse | Tjejen satte sig bredvid honom. [...] |
| 3. | Icke-handling | Han pratade inte med tjejen och inte hon med honom och han rörde inte hennes kropp. |
-

Exempel 8 (sexuellt ofredande, friande)

I mannens utsaga (exempel 8) framstår varken mannen eller kvinnan som initiativtagare. Istället framstår mötet mellan dem i mening 1 och 2 som en händelse bortom enderas vilja. De återkommande negationerna i 3 omöjliggör därtill positioneringar eftersom negationerna talar om något som aldrig hänt. Frånvaron av positioneringar utgör därför diskursiva strategier att konstruera *icke-händelser*. Det som kvinnan påstår har hänt kan omöjligt ha skett eftersom mannen inte rört kvinnans kropp. Utsagan representerar varken ett frivilligt sammanbindande av kroppar eller behov av särskiljande. Den strategiska icke-representationen av vilja omöjliggör positioneringar av parterna i de friande

domarna på ett sätt som gör den rättsliga prövningen redundant. Ingenting har inträffat och därför finns inget för rätten att utreda.

Avslutning

I artikeln har jag undersökt hur agerande kroppar framställs i partsutsagor och visat vilka diskursiva strategier som representeras i utsagorna. Analysen visar att dekonstruktion av kroppar tillsammans med uttryck för vilja och ovilja positionerar kvinnor och män för olika syften. Positioneringar i kvinnors utsagor konstruerar genomgående händelsen som *övergrepp* medan positioneringar i mäns utsagor ramar in händelsen som antingen *frivillighet*, *missförstånd* eller *icke-händelser* beroende på åtalspunkt och domslut. Jag nyanserar också konstruktionen av offer genom att visa hur både brottsutsatta och misstänkta språkligt kan positioneras som offer via berättelser om beröring och känslor. Jag vill avsluta med att diskutera det sexualiserade språkbrukets funktion i sexualbrottsdomar. Krävs detaljerade beskrivningar av kvinnors kroppar och utförliga beskrivningar av sexualiserat våld för rekonstruktioner av partsutsagor? Svaret går att se utifrån tre olika perspektiv.

Från ett perspektiv kan representationen av diskursiva strategier ses som faktiska representationer av kvinnor och mäns muntliga diskursiva strategier vilka, för processuell rättvisa, bör återges i sin helhet (Hagsgård 2018). Återspeglingar av parternas diskursiva strategier och språkbruk validerar parternas agens och sanningsanspråk (jämför Laugerud 2020) vilket potentiellt stärker upplevelsen av domstolen som processuellt rättvis.

Från ett annat perspektiv kan rekonstruerade utsagor ses legitimeras tingsrättens bedömning och dom. Först efter överläggningen, där rätten sammanträder för att bestämma sin dom, sammanställs den skriftliga domen. Frågan är om utsagorna då återges på ett sätt som speglar vad som sades i rättsalen eller som stärker tingsrättens argumentation genom att konstruktioner av offer och förövare stärks alternativt försvagas. Kan vissa detaljer framhåvas framför andra för att stödja tingsrättens bedömning och dom? Här krävs ytterligare forskning för att synliggöra vad som sker språkligt när muntliga utsagor blir skriftliga.

Från ett tredje perspektiv kan språkbruket i sexualbrottsdomar ses spegla den verklighet som parterna har att förhålla sig till. Oavsett om domen återspeglar vad som faktiskt sagts eller om utsagorna rekonstrueras strategiskt ger språket uttryck för samtida våldtäktsmyter och diskurser om offer och förövare som reglerar förståelsen av vilka handlingar som utgör sexualiserat våld. Uppmaningen att skriva mindre detaljerat om kvinnors kroppar och att hantera ”de stereotypa genusstrukturer som eventuellt finns hos parterna” med försiktighet (Byrman och Skoglund 2018: 10) blir därför problematisk eftersom en sådan språklig korriger

osynliggör en faktisk verklighet som fråntar parterna makt att via språket äga sin sanning (vilket strider mot den processuella rättvisans värderingar).

Mitt svar på frågan om detaljerade beskrivningar av kvinnors kroppar behövs i domar är därför ja, troligtvis, men att det behövs mer forskning som visar hur muntliga utsagor förhåller sig till rekonstruerade skriftliga. Tydligt är dock att våldtäktsmyter i allra högsta grad påverkar såväl parternas diskursiva strategier som tingsrättens bedömning av parternas trovärdighet och utsagornas tillförlitlighet (Andersson 2004; Laugerud 2020; Wallin med flera 2021). Språkbruket kan därför inte förändras förrän diskurserna förändrats; ytliga språkliga korrigeringar är otillfredsställande så länge naturaliserade diskurser om sexualbrott består.

Samtidigt kan språkliga justeringar – exempelvis av lagtexten – utmana diskurser. Den nya samtyckeslagstiftningen har exempelvis inneburit ett diskursivt skifte från kroppar som sexuellt otillgängliga först när någon säger *nej* till kroppar som sexuellt tillgängliga först när någon säger *ja*. Rekviritet *ofrivillighet* framför det tidigare *tvång* stärker därför den sexuella integriteten. Frågan är om en ny lagstiftning och samtyckesinriktad sexualundervisning initierar sådana diskursiva förändringsprocesser som öppnar upp för nya positioneringar och diskursiva strategier i sexualbrottsmål med ett förändrat språkbruk som följd. Artikeln kan fungera som underlag för vidare forskning om diskursiva förändringar av synen på sexualbrott i allmänhet och våldtäkt i synnerhet.

Risken för sekundär viktimisering tror jag dock kvarstår även om diskurser och språkbruk förändras. Utifrån en tidigare studie om tingsrättens positionering (Orrbén 2022) ser jag att eventuell sekundär viktimisering i första hand inte orsakas av ett sexualiserat språkbruk utan av hur utsagorna används i tingsrättens argumentation för sin dom. Enskilda sexualiserade ord som *kuk* och *fitta* skuldbelägger inte parterna förrän tingsrätten bedömer endera utsagan som tillförlitlig där bedömningens framställning av kvinnor och män som antingen villiga eller ovilliga till sexuella handlingar potentiellt väcker skam hos men särskilt skuldbelägger den förlorande parten. Klart är dock att sexualbrottets dispositiv erbjuder positioner som kräver ett sexualiserat språkbruk. Diskursiva förändringar kan potentiellt förändra språket i sexualbrottsdomar genom att erbjuda nya möjliga positioner. Måhända bidrar ett sådant diskursivt skifte att detaljerade beskrivningar av kvinnors kroppar och kroppsdelar blir mindre betydande i såväl muntliga utsagor som domens skriftliga rekonstruktion av utsagorna.

Referenser

- Adolfsson, Kerstin (2018) *Blaming victims of rape: studies on rape myths and beliefs about rape*. Avhandling. Göteborg: Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Andersson, Ulrika (2004) *Hans (ord) eller hennes?: en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. Avhandling. Lund: Juridiska institutionen, Lunds universitet. Bokbox förlag.
- Bavelas, Janet och Coates, Linda (2001) Is it Sex or Assault? Erotic Versus Violent Language in Sexual Assault Trial Judgments. *Journal of Social Distress and Homelessness* 10(1): 29–40. doi: 10.1023/A:1009477518196.
- Bezemer, Jeff och Kress, Gunther (2014) Touch: a resource for making meaning. *The Australian journal of language and literacy* 37(2): 77–85. doi: 10.3316/aeipt.204229.
- BRÅ (2021a) *Misstänkta personer*. Brottsförebyggande rådet. <https://bra.se/statistik/kriminalstatistik/misstankta-personer.html> [22 november 2022].
- BRÅ (2021b) *Handlagda brott*. Brottsförebyggande rådet. <https://bra.se/statistik/kriminalstatistik/handlagda-brott.html> [9 december 2022].
- Butler, Judith (2007) *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.
- Byrman, Gunilla och Skoglund, Astrid (2018) *Kvinnor och män i domar: En forskningsrapport om språkliga genuskonstruktioner i domar om brottmål, vårdnadsmål och LVU-mål*. Växjö: Linnéuniversitetet.
- Campbell, Rebecca och Raja, Sheela (1999) The secondary victimization of rape victims: insights from mental health professionals who treat survivors of violence. *Violence and Victims* 14(3): 261–275. doi: 10.1891/0886-6708.14.3.261.
- Chouliaraki, Lilie (2021) Victimhood: The affective politics of vulnerability. *European Journal of Cultural Studies* 24(1): 10–27. doi: 10.1177/1367549420979316.
- Christie, Nils (1986) The Ideal Victim. Fattah, Ezzat A. (red) *From Crime Policy to Victim Policy: Reorienting the Justice System*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Coates, Linda, Bavelas, Janet Beavin och Gibson, James (1994) Anomalous language in sexual assault trial judgments. *Discourse & Society* 5(2): 189–206.
- Conaghan, Joanne och Russell, Yvette (2014) Rape Myths, Law, and Feminist Research: "Myths About Myths"? *Feminist Legal Studies* 22(1): 25–48. doi: 10.1007/s10691-014-9259-z.
- Estrich, Susan (1987) *Real rape*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Folkmarson Käll, Lisa (2013) Närhetens intima avstånd. Om Känselsinnet som sammanbindande och gränsdragande. *Tidskrift för genusvetenskap* 34(4): 25–45. doi: 10.55870/tgv.v34i4.3340.
- Foucault, Michel (1980) *Sexualitetens historia 1. Viljan att veta*. Stockholm: Gidlund.
- Glapka, Ewa (2019) Critical affect studies: On applying discourse analysis in research on affect, body and power. *Discourse & Society* 30(6): 600–621. doi: 10.1177/0957926519870039.
- Hagsgård, Marie B. (2018) Ökat förtroende för domstolarna genom processuell rättvisa. *Juridisk tidskrift* 2: 243–260.
- Halliday, Michael och Matthiessen, Christian (2014) *Halliday's introduction to functional grammar*. London: Routledge.
- Henley, Nancy (1986) *Body politics: power, sex, and nonverbal communication*. New York: Simon & Schuster.

Laugerud, Solveig (2020) "It's All Just a Game": How Victims of Rape Invoke the Game Metaphor to Add Meaning and Create Agency in Relation to Legal Trials. *Feminist Legal Studies* 28: 257–275. doi: 10.1007/s10691-020-09444-0.

van Leeuwen, Theo (2008) *Discourse and practice: new tools for critical discourse analysis*. Oxford: Oxford University Press.

Lennerhed, Lena (2006) *Från Sapfo till cyborg: idéer om kön och sexualitet i historien*. Hedemora: Gidlund.

Orrbén, Sofia (2020) Brottmålsdomen som genre – Struktur, röster och språkhandlingar i svenska domar. *Sakprosa* 12(3): 1–39. doi: 10.5617/sakprosa.7943.

Orrbén, Sofia (2022) "Tingsrätten anser": Positionering i solidaritet med och distans från sexualbrottsdomens röster. Sundqvist, Pia, Waldmann, Christian, Straszer, Boglárka och Ljung Egeland, Birgitta (red) *Språk i skola, på fritid och i arbetsliv: Aktuella arenor för svensk forskning inom tillämpad språkvetenskap*. Association suédoise de linguistique appliquée (ASLA).

Reisigl, Martin och Wodak, Ruth (2016) The Discourse-Historical Approach (DHA). Wodak, Ruth och Meyer, Michael (red) *Methods of critical discourse studies*. Los Angeles: SAGE.

Rubin, Gayle (2008) Thinking sex: notes towards a radical theory of the politics of sexuality. Badmington, Neil och Thomas, Julia (red) *The Routledge critical and cultural theory reader*. London: Routledge.

Sedgwick, Eve Kosofsky (2003) *Touching feeling: affect, pedagogy, performativity*. Durham: Duke University Press.

Sexualbrottsofferutredningen (2005) *Anmälan och utredning av sexualbrott: förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv*. Stockholm: Fritzes.

Wallin, Lisa, Uhnoo, Sara, Wettergren, Åsa och Bladini, Moa (2021) Capricious credibility – legal assessments of voluntariness in Swedish negligent rape judgements. *Nordic Journal of Criminology* 22(1): 3–22. doi: 10.1080/2578983X.2021.1898128.

Wennstam, Katarina (2002) *Flickan och skulden: en bok om samhällets syn på våldtäkt*. Stockholm: Bonnier.

Nyckelord

Positionering, diskursiva strategier, representation, sexualbrott, domar, beröring, känslor

Sofia Orrbén

Institutionen för nordiska språk

Uppsala universitet

E-post: sofia.orrben@nordiska.uu.se